

УДК 378.147.ІІІ.001(045)

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ НА ЗАСАДАХ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

Кривошея Н.Б., Долман А.О.

Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

У статті розглянуто особистісно орієнтовану професійну підготовку майбутнього вчителя музики, яка забезпечується розвитком цілісної особистості в умовах освіти, спрямованої на духовність і культуру молоді. Доведено, що наукові знання в професійній діяльності майбутніх учителів мають загальний характер, частково проявляються в конкретних професійно-педагогічних діях і тому мають відносно самостійну форму існування. Автор приділяє значну увагу естетичному вихованню майбутніх учителів музики на засадах особистісно орієнтованого підходу. Дослідженням встановлено, що особистісно орієнтована педагогічна діяльність передбачає адаптацію загальної схеми до умов конкретної освітньої ситуації шляхом індивідуалізації стилю власної педагогічної діяльності. Автор зауважує, що методи контролю з урахуванням особистісно орієнтованого навчання потребують теоретичного обґрунтування.

Ключові слова: вища освіта, професійна підготовка, майбутні вчителі музики, особистісно орієнтований підхід, естетичне виховання.

Постановка проблеми. Актуальною проблемою вдосконалення сучасної системи професійної підготовки майбутніх учителів є створення педагогічних умов і розроблення технологій, що дозволяють надати кожній особистості право вільного творчого саморозвитку і самореалізації у сфері естетичної культури, а також забезпечення безперервності і наступності освітньої системи упродовж життя. Педагогічний вплив на розвиток самосвідомості особистості, подолання традицій нівелювання індивідуальності в межах ідеологічних і політичних цінностей, представляється дослідникам, послідовникам особистісно орієнтованого підходу в освіті, Є. Бондаревській і С. Кульневич одним із важливих напрямків у подоланні причин посилення ролі масової культури в сучасному суспільстві, однією з яких є «формування ординарної особистості» [4, с. 129].

На вирішення актуальних завдань освіти і розвитку окремої особистості спрямовані сучасні наукові дослідження в галузі системи безперервної освіти, що визначається як «процес вдосконалення особистісного, громадського і професійного розвитку впродовж усього жит-

тєвого циклу індивідуума з метою підвищення якості життя як індивідуумів, так і колективів» [7, с. 11]. Аналіз сутнісно-змістової характеристики поняття «безперервна освіта», дозволив виокремити ряд ключових проблем, зокрема проблеми розвитку особистості. Правомірність цього положення обумовлена визнанням тотожності поняття «освіта» і «безперервність» як його атрибутивної характеристики, що означає, що адміністративні заходи організації єдиної системи безперервної освіти шляхом поєднання між собою всіх існуючих інституцій: дитячі садки, школа, вищі навчальні заклади, система підвищення кваліфікації – не можуть забезпечити рішення його сутнісних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим аспектам проблеми особистісно орієнтованого, гуманістичного підходу до виховання дітей і молоді присвячені дослідження вітчизняних і зарубіжних педагогів та психологів: О. Асмолової, О. Балла, І. Бежа, В. Давидова, І. Зязюна, В. Ломова, А. Маслоу, Н. Нічкало, В. Століна, К. Роджерса, Б. Федоришина та ін. В. Андрущенко підкреслює необхідність диференціації понять особистісного та індивідуалізованого навчання,

суворо орієнтованого на підготовку людини «до функціональних обов'язків у позаосвітніх системах» [6, с. 14], обумовленого стрімкими темпами розвитку технологічного виробництва в сучасному світі. Ідея особистісного розвитку як ядро «безперервної освіти» характеризує прогресивні сучасні тенденції, спрямовані на забезпечення розвитку окремих людей шляхом зняття будь-яких обмежень: вікових, соціальних, організаційних. Основне протиріччя сучасної освітньої системи складає необхідність реалізації ідей безперервної освіти, таких як надання кожному індивіду проблемної області та сфери діяльності, необхідної «для розвитку його ініціативи і формування його самостійного судження» [8, с. 13] і недостатньою розробленістю теоретико-методологічних підстав для впровадження в практику освітнього процесу особистісно орієнтованого підходу, що виявляє кореляцію в основній спрямованості на саморозвиток і з самореалізацією особистості.

Формування цілей статті. Метою нашого дослідження є виявити, проаналізувати і узагальнити історико-теоретичні передумови впровадження особистісно орієнтованого підходу в процес професійної підготовки майбутнього вчителя музики. Для досягнення поставленої мети були використані методи теоретичного аналізу педагогічної, музично-естетичної, наукової літератури; відбір, систематизація та узагальнення історико-теоретичних даних; аналіз, синтез, індуктивно-dedуктивний метод наукового пізнання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У межах гуманістичних традицій європейської педагогіки ХХ ст., що становлять основу особистісно орієнтованого підходу, серед пріоритетних тенденцій була визнана необхідність виховати цілісну особистість – особистість із розвиненою культурою почуттів, смаку, відповідальну і здатну мислити. Змістовною характеристикою особистісно орієнтованого підходу з позицій сучасних досліджень є його спрямованість на надання особистості права вільного самовираження (Є. Бондаревська, С. Кульневич), створення ситуації затребуваності сил внутрішнього саморозвитку, активізація суб'єктного досвіду (І. Якиманська), розвиток особистісних функцій: критичного ставлення до пропонованих цінностей, забезпечення автономності особистості в процесі творчо перетворюючої діяльності, самореалізації (В. Серіков).

Сучасна, розроблена І. Бехом та А. Бойко, нетрадиційна особистісно орієнтована парадигма виховання має антропоцентричний характер. Вона об'єктивно прийшла на зміну знансцентричної, культуроцентричної парадигм. Її системоутворюючим фактором виступає не освіта, а особистість, індивідуальність як унікальна неповторність. Особистісно орієнтоване навчання – це утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої групуються всі інші суспільні пріоритети. Згідно з цим добро стає сутнісним визначенням людини. Виховні ситуації, які створюються у межах особистісно орієнтованого навчання, мають забезпечувати розвиток такого рівня свідомості, який би спонукав студента до самопізнання і самоактивності з тим, щоб вона могла стати творцем власного духовно багатого життя.

Серед показників того, що ця технологія викладання навчального предмету у вищій школі є особистісно орієнтованою, є такі:

- наявність мотивації до навчання;
- сприятливе, комфортне освітнє середовище для досягнення мети;
- використання ефективних форм, методів і технік навчання;
- опора на досвід, знання, уміння і навички студентів;
- наявність в студентів відчуття контролю над процесом свого навчання;
- досягнення успіху, задоволення пізнавальних потреб та потреби в самореалізації;
- повне занурення у процес навчання;
- достатність часу на засвоєння нових знань і вмінь;
- відсутність факторів ризику для здоров'я;
- зміна змісту навчання і позиції викладача [1; 6; 7].

Історико-теоретичні передумови вирішення поставлених завдань були виявлені в роботах сучасних учених, де було наголошено на необхідності формування у викладача високого рівня естетичної культури як невід'ємної характеристики його особистості, а наявність «безсуб'єктні форм культури», що виражаються в формі «так званої «сірої маси» викладачів» [2, с. 103] було визнано неприпустимим в рамках освітньо-виховного процесу. Ряд положень і висновків досліджень учених виявляє риси схожості з теорією музично-естетичного виховання Д. Кабалевського, основоположника сучасної системи музично-естетичного виховання в загальноосвітній школі, а також його послідовників. Науковцями була виконана диференціація понять «художнє» і «естетичне виховання», в якій естетичне, за визначенням Г. Петрової, передбачає виховання засобами мистецтва [2, с. 67]; виділено чинники естетичного розвитку: «виховання, навколишня дійсність, мистецтво, самовиховання» [2, с. 124]; було відзначено існування «естетичного аспекту всіх форм і методів навчання та виховання» [2, с. 125]. Д. Кабалевський визначає поняття естетична культура як значно ширше в порівнянні з художньою культурою і ставить завданням естетичного виховання формування всього духовного світу людини.

Гуманістичні принципи, складові методологічні основи системи музично-естетичного виховання Д. Кабалевського і зумовлюють первинність життєвого, людського змісту по відношенню до музичного, дозволяють виявити неточність твердження про обмеженість естетичного сприйняття комплексом художньо-виразних засобів твору мистецтва, що підтверджує необхідність виконання критичного аналізу основних положень даної системи з позицій сучасних досліджень.

М. Берлячик, дослідник у галузі мистецької освіти, вважає за необхідне переосмислення усталених традицій виховання творчої особистості виконавця, в яких закріпився пріоритет зовнішньої техніки художньої майстерності над технологіями внутрішнього сприйняття художнього образу, і пропонує «значно посилити увагу до формування в учнів суб'єктивно-особистісних оцінок і творчих, духовно змістовних тлумачень (інтерпретацій)» [3, с. 112].

Поняття суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагогів і учнів і його роль в питаннях моніторингу в системі естетичного виховання була осмислена вченими. У викладі методичних принципів бесіди з аудиторією Д. Кабалевський підкреслює значимість звернення не до залу «взагалі», а у встановленні безпосереднього контакту з кожним із слухачів окремо, їх включення в «особистий» розмова, що допомагає посилити напругу уваги всієї аудиторії і створити необхідні передумови для суб'єктивно-особистісного зацікавленого сприйняття.

В основу теорії музичної освіти лежать положення про значущість формування духовного світу і складності його структури як цілі естетичного виховання, що передбачає філософсько-естетичні оцінки образного сюжету; важливим поняттям є змістовний аналіз, який визначається як «відтворення творчого процесу в триєдності діяльності композитора, виконавця, слухача» [5, с. 187]; основу тези про конкретності музичного змісту склало твердження С. Фейнберг, що «справжня виразність музичної фрази має ту ж об'єктивну силу, як і думка, виражена словом» [5, с. 185]; пошук протиріч і створення смислової інтерпретації в творі має значення «ключової» навички «слухача для розкриття логіки розвитку змісту музики» [5, с. 181].

В аспекті гуманістичної парадигми сенс педагогіки, орієнтованої на розвиток особистості, визначає ідея про самостійність, незалежність і свободу людини в її природній сутності. Зовнішні чинники є безумовним пріоритетом для керівництва діяльністю індивіда, нівелюючи при цьому можливість самореалізації, для якої необхідно підкріплення «духовною діяльністю свідомості» [4, с. 43]. На думку Є. Бондаревської, історико-культурний період, який служить опорою самоідентифікації особистості, визначає багато її властивості; в ракурсі сучасних уявлень особистість «це людина вільна, духовний, гуманний, творчий, здатний до морального вибору і відповідальної поведінки» [4, с. 41]. Шлях здобуття особистістю цілісної духовної структури в процесі саморозвитку представляє внутрішній процес, що піддається спостереженню і управлінню вельми умовно; завданням педагога є організація зустрічі з цінностями культури, які можуть придати в контексті суб'єктного досвіду особистісні смисли [4, с. 46].

Узагальнюючи результати дослідження, слід зазначити ряд історико-теоретичних передумов впровадження особистісно орієнтованого підходу в систему професійної підготовки вчителів музики. В системі музично-естетичного виховання Д. Кабалевського була виділена спрямованість на створення суб'єкт-суб'єктних відносин, складове ядро особистісно орієнтованої освіти. Д. Кабалевським і ін. неодноразово підкреслювалася важливість створення атмосфери захопленості дитячої аудиторії шляхом постановки перед ними завдань-колізій, що розкривають гострі протиріччя явищ навколишньої дійсності, вирішення яких вимагало б звернення до феноменам художньої культури і побудови діалогічних відносин як норми проведення уроку, що складають обов'язкові умови особистісно орієнтованого підходу при організації навчально-виховного процесу.

У той же час в теоретико-методичних розробках музично-естетичного виховання недостатньо повно з позицій особистісно орієнтованого підходу представлені методи активізації особистісних функцій, спрямованих на стимулювання здібностей свідомості до самостійного контролю ситуацій. Основним методичним прийомом алгоритму відтворення логіки емоційних переживань людини є визначення суперечностей, що виправдано з погляду активізації особистісних функцій критики, колізії, мотивації. Витіснення з життя молодого покоління живого спілкування та його заміна віртуальним простором відображаються у відставанні емоційного розвитку, факт, який констатують одночасно як педагоги дошкільних установ, так і театральних навчальних закладів.

В умовах сучасної дійсності значно посилюється необхідність педагогічного впливу з метою активізації особистісних функцій опосередкування, що означає «природність і безпосередність висловлювання, здатність висловлювати думку», смислотворчості, що має на увазі «право виконавця інтерпретувати образ, створений композитором відповідно до особистого суб'єктивним розумінням», а також рефлексії, орієнтування, автономності, самореалізації, забезпечення рівня духовності життєдіяльності та розроблення нових методів і засобів, спрямованих на розвиток і самореалізацію вільної особистості, але не розкритих в теоретико-методичних дослідженнях музично-естетичного виховання [7, с. 47].

Технологія здійснення особистісного підходу, передбачає використання методів і прийомів, які б відповідали таким вимогам: діалогічність, діяльно-творчий характер, надання студентам свободи для прийняття рішень, вибору змісту і способів навчання. Наявність у педагога уявлень про сутність, побудову і структуру особистісно орієнтованого підходу дозволяє йому цілеспрямовано й ефективно моделювати і будувати відповідно до визначеної орієнтації конкретні навчальні заняття. Упровадження особистісно орієнтованого підходу в усій повноті його змісту забезпечить розвиток прогресивних тенденцій сучасної системи освіти шляхом створення умов для повноцінного прояву і розвитку особистісних функцій, затребуваності внутрішніх сил саморозвитку, активізації суб'єктного досвіду, вільної самореалізації.

Проблемна область і сфера її рішення в контексті особистісно орієнтованого підходу представляють навчальне завдання, що викликає емоційний відгук і має значущість гострої життєвої проблеми, вирішення якої потребує мобілізації потужних структур інтелекту. Безпосередню участь особи у виборі цілей і змісту освіти є результатом розвитку ініціативи і самостійності як необхідної умови її інтеграції в культуру.

Висновки. Отже, освітні завдання, вирішення яких забезпечує особистісно орієнтований підхід, корелюють з основними завданнями безперервної освіти. Упровадження особистісно орієнтованого підходу в теорію і практику професійної освіти вчителя музики сприятиме повноцінному розвитку особистості і освоєння естетичної культури, забезпечуючи підвищення ефективності реалізації ідей безперервної освіти. У той же час недостатня розробленість і теоретична обґрунтованість реалізації методів контролю з ура-

хуванням особистісно орієнтованого навчання окреслює майбутні перспективи наших наукових розвідок у галузі системи моніторингу професій-

ної компетентності майбутніх учителів музики, застосування методу проектів у професійній підготовці майбутніх музичних педагогів тощо.

Список літератури:

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: [наук.-метод. посіб.] / І.Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Барабанова И.И. Моделирование и реализация системы эстетического воспитания и образования Казанской школой эстетического воспитания / И.И. Барабанова. – Казань: РИЦ «Школа», 2008. – 156 с.
3. Берлянич М.М. Искусство и личность. В 2 кн. Кн. 1. Проблемы художественного образования и музыкального исполнительства / М.М. Берлянич. – М.: ЦМШ при МГК, 2009. – 368 с.
4. Бондаревская Е.В., Кульневич С.В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания: учеб. пос. / Е.В. Бондаревская, С.В. Кульневич – Ростов-н/Д: Тв-й центр «Учитель», 1999. – 560 с.
5. Музыкальное образование в школе: учеб. пос. / Л.В. Школяр, В.А. Школяр, Е.Д. Критская и др.; под ред. Л.В. Школяр. – М.: Изд-й центр «Академия», 2001. – 232 с.
6. Особистісно-орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах: [колективна монографія] / [В. Андрущенко, Н. Дівинська, Б. Корольов та ін.; за заг ред. В. Андрущенко, В. Лугового]. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 256 с.
7. Пехота О.М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя: монографія / О.М. Пехота, А.М. Старева. – Миколаїв: Іліон, 2007. – 272 с.
8. Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку: [монографія] / За ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: ЖДУ, 2006. – 322 с.

Кривошея Н.Б., Доломан А.А.

Государственное высшее учебное заведение
«Донбасский государственный педагогический университет»

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ НА ПРИНЦИПАХ ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА

Аннотация

В статье рассмотрена личностно ориентированная профессиональная подготовка будущего учителя музыки, которая обеспечивается развитием целостной личности в условиях образования, направленного на духовность и культуру молодежи. Доказано, что научные знания в профессиональной деятельности будущих учителей имеют общий характер, частично проявляются в конкретных профессионально-педагогических действиях и поэтому имеют относительно самостоятельную форму существования. Автор уделяет значительное внимание эстетическому воспитанию будущих учителей музыки на основе личностно ориентированного подхода. Исследованием установлено, что личностно ориентированная педагогическая деятельность предполагает адаптацию общей схемы к условиям конкретной образовательной ситуации путем авторской персонализации исходного технологического алгоритма, индивидуализации стиля своей педагогической деятельности. Автор отмечает, что методы контроля с учетом личностно ориентированного обучения требуют теоретического обоснования.

Ключевые слова: высшее образование, профессиональная подготовка, будущие учителя музыки, личностно ориентированный подход, эстетическое воспитание.

Kryvosheia N.B., Doloman A.O.

State Higher Educational Institution
«Donbas State Teachers' Training University»

FUTURE MUSIC TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING ON THE PERSONALLY ORIENTED APPROACHES

Summary

The article deals with the personally oriented professional training of the future music teacher, which is provided by the development of a holistic personality in the conditions of education aimed at the spirituality and culture of youth. It is proved that scientific knowledge in the professional activity of future teachers is of a general nature, partly manifested in specific professional and pedagogical actions and therefore have a relatively independent form of existence. The author pays much attention to future music teachers' aesthetic education based on personally oriented approach. The research established that personally oriented pedagogical activity involves adapting the general scheme to the conditions of a particular educational situation by authorizing the personalization of the original technological algorithm, individualization of the style of their own pedagogical activity. The author concluded that control methods in personally oriented education needed to be theoretically grounded.

Keywords: higher education, professional training, future music teachers, personally oriented approach, aesthetic education.